

A MŰVELŐDÉSÜGYI MINISZTERIUM
DIAFILM-SOROZATA

TANSZERISMERTETŐ

az általános iskola 5. osztályának magyar irodalom tanításához

A BALATON

Kiadja:
Magyar Diafilmgyártó Vállalat
Budapest, 1974

Készült
AZ ORSZÁGOS
TANSZERGYÁRTÓ ÉS ÉRTÉKESÍTŐ VÁLLALAT
Kutatási és Filmgyártási Főosztályának irányításával

Dr. Brósz Róbertné
munkája

A képek témája

1. kép: Művelődésügyi Minisztérium diafilm-sorozata a magyar irodalom tanításához, az általános iskola 5. osztálya számára.
2. kép: Cimlap: Balaton
3. kép: Gárdonyi idézete: A téli Balaton
4. kép: A Jókai-villa Balatonfüreden
5. kép: Szekérut a Balatonon
6. kép: Ember kutyával, a befagyott Balatonon
7. kép: Lékvágás
8. kép: A háló beeresztése a lékbe
9. kép: Hálókihuzás
10. kép: A zsákmány
11. kép: Illyés Gyula idézete: A téli Balaton örömei
12. kép: Elhagyott stég
13. kép: Fakutyázás
14. kép: Jégvitorlázás
15. kép: Korcsolyázó gyerekek a füredi öbölben
16. kép: A tél utolsó csatája
17. kép: Devecseri Gábor idézete: A nyári Balaton
18. kép: Kilátás a reggeli napfényes Balatonra
19. kép: Hullámzó víz, sirályokkal
20. kép: Készülődik a vihar
21. kép: A vihar
22. kép: Vidor Miklós versrészlete a viharról.
23. kép: Vihar után
24. kép: Alkonyi fényben horgászó gyerekek
25. kép: Este a Balatonon

A képek szuggesztív hatásával akarjuk elérni a szókincs fejlesztését, a szép megláttatását és az élmények árnyaltabb kifejezését. Így a kép segédeszköze lesz a valóság igényesebb tolmácsolásának szóban és írásban. Talán eljutunk odáig is, hogy íróink és költőink művészi képeit a tanulók könnyebben, élményszerűbben fogják megérteni és megérezni.

A tartalomjegyzék is mutatja, hogy idézetekkel választottuk szét a képeket. Tudatosítani akartuk egyfelől a képek egységes költői hangulatát, másfelől részekre is bontottuk az anyagot az olvasmány és a fogalmazás tanítás érdekében.

3. kép: Az első egység a téli Balaton. A címlap után a képsort Gárdonyi idézete vezet be. Az író egyszerű szavakkal vall érzéseiről. Ezek a sorok vezetnek vissza részint a múltba, részint a mai balatoni élményekhez.
4. kép: Jókai balatonfüredi villája. A képet fel lehet használni a regényrészlet tanítása előtt, az olvasmányt előkészítő részben.
- 5-6. kép: A két kép már az olvasmányhoz kapcsolódik. A befagyott Balaton című regényrészlet első két bekezdéshez vetítjük. Hívjuk fel a figyelmet a megragadó látványra. A jég, mint egy hatalmas tükör, csillog a nap fényében. Sima, ezüstös, mozdulatlan. Töretlen. A csend világa ez. Életről csak a szekérnyomok árulkod-

nak. A másik képpel, éppen az ember és állat jelenlétével érzékeltethetjük a végtelenség hangulatát.

Ha ezeket a képeket emeli ki a tanár, akkor az órán a képolvasás segítségével mellékneveket, igéket gyűjtethet a tanulóival. A gyűjtőmunka után adhatja a mondat szerkesztési feladatokat. Feltétlenül fel kell hívni a tanulók figyelmét a sorrendre, s kijelölni számukra a nézőpontot.

7-8-9-10.

kép: A tanterv a felső tagozat minden osztályában előírja egy egyszerű munkafolyamat leírását. Míg az 5. és 6. képekben az egymásmellettséget, tehát a térbeliséget hangsúlyoztuk, addig ez a négy kép az időbeliséget kívánja hangsúlyozni. Itt az események egymásutánisága lényeges. Lékvágás, a háló beeresztése a vízbe, hálókihuzás és a zsákmány a témája ezeknek. A képeket egymástól elszakítva vetíteni nem célszerű. A jég, a hó, az emberek és halak megfigyeltetése itt másodrendű. A téli halászat folyamata a lényeg. Képről-képre haladva egyszerű mondatokkal dolgozzuk fel a halászok munkáját. A logikai sorrendbe iktassuk be az előzmény és következmény kapcsolatát is. A képek megfigyeltetése és megbeszélése után önálló fogalmazási óra keretében készíttessük el a munkafolyamat leírását. A tanulók szabadon választhatnak címeket a fogalmazáshoz.

11. kép: A képsor második részét Illyés Gyula idézete készíti elő. A mába vezet a költő négy sora. A gyerekek nem ismerik a téli Balaton örömeit, szórakozásait.
12. kép: A kezdő kép, az elhagyatott "stég". A 4. kép analógiája alapján figyeltessek meg a tanulókkal a színeket (fehéren csillogó, szürkés árnyalatok, barnás-fekete, bársonyos, ropogó, puha hó). Láttassuk meg az ég és a víz egybefonódását, a mozdulatlan néma táj kietlenségét. Gyűjtessünk szavakat módhatározókra, amelyek a táj élettelenségét fejezik ki. Nagy hasznát fogjuk venni ezeknek a megfigyeléseknek a 7. osztályban, Petőfi téli tájleíró verseinél.

13-14-15.

kép: A felvételek a téli Balaton sport-örömeit mutatják: fakutyázás, jégvitorlázás, korcsolyázás. Míg a bevezető kép statikus, addig ez a három dinamikus. Mozgás, játékosság jellemzi. Vetítsük le ezeket a házi feladat előkészítésére. Itt a mozgást jelentő igék gyűjtése a fontos (rohan, száguld, suhan stb.). Ora végén öt percet szánjunk a bemutatásra és a szógyűjtésre. Utána a tanulók meg tudják oldani az olvasmányt követő 4. feladatot. Hasznos, ha a következő óra számonkérésénél, a házi feladat felolvasásánál még egyszer levetítjük a képeket. Így a tanuló maga ellenőrzi munkájának esetleges hiányosságát, vagy a fantázia teremtette többletet.

16. kép: Ennek a sorozatnak a záróképe. Napfény és ragyogás szintézise. Szinte érződik a felvétele, hogy a tél utolsó nagy csatáját vívja. Valahol már készülődik a tavasz. Az ég kékeje, a nap derüje megcsillan a jégtáblákon. Láttassuk meg a tanulókkal a jégtömbök hasábos formáit, kristályos tündöklését, az árnyékok szinességét, a jégtükör megroppanását. A távlatok megfigyeltetésével a kép levegősségét is érzékeltessük. A képleírás nézőpontjának kijelölését a tankönyv nyomán eszközölhetjük.
17. kép: A harmadik egységet Devecseri Gábor versrészlete vezeti be. Az idézet a balatoni színek változtatását mutatja. A képeken belül a színváltozásokkal érzékeltetni akartuk a napszak változását, sőt magába foglalja a képsor a balatoni vihar kitörését és elmulását. Mivel a tankönyv foglalkozik a természeti jelenségek leírásával, és az Eötvös-szemelvény is tartalmaz ilyen részletet, így a készségfejlesztés érdekében két szílat fontunk egybe:
- a./ reggeltől estig - fény- és színváltozások,
  - b./ a vihar kitörése, tombolása és elvonulása.
18. kép: A nyolc kép összefüggéseiben a vitzükör színes bemutatása. Csendes reggeli napsütés. Egy-két hajó, csónak ring a fodrozódó hullámokon. A magasból, hegyről nézzük a kék tavat. Csak egy-egy fa aranyló zöldje, sötét lombkoronája töri meg helyenként a panoráma végtelenségét.

19. kép: A feltámadó szél enyhe mozgásba hozza az óriási vztömeget. A sirályok le-lecsapnak zsákmányt keresve. A fel-felcsapódó vízcseppek tündöklő színekben hullanak vissza. A nap süt még, de már érződik az ég színén is, hogy valami készül.
20. kép: A hullámok megnőnek. Fehér tarajokkal sietnek a déli part felé. Már a csónakot is kihúzták a partra. Nagy felhők gyülekeznek. Vihar lesz. Elnéptelenedik a víz. Haragos a Balaton.
21. kép: Kitér a vihar. Olyan félelmetes a tó, mint a háborgó tenger. Méteres hullámok tajtékosan tombolnak. Szürke a víz, szürke az ég. A távoli partok elmosódnak. Szinte köd üli meg a tájat. Zug, bömböl, süvit a szél. Magasra korbácsolja a hullámokat.
22. kép: Vidor Miklós versrészlete a hirtelen kitért, a vizen csónakokat dobáló viharról szól. A vers a vihar képeit jeleníti meg, mennydörög, vilámlik, a fák hajladoznak, a hirtelen lezudult eső alig talál magának utat az árokban, ázik a föld. Hívjuk fel a figyelmet a szavak képeket varázsló erejére, a hangutánzó szavak, valamint a jelzők segítségével egyetlen lélegzetként elmondandó viharos képre.

23. kép: Megszelidül a tó. Az égen a felhő a vihar emléke még, de már feltűnik egy csónak is. A lanyhuló szél még ezer és ezer kis fodrot borzol a vizen. Az északi part feketén simul a tó medréhez, mintha őrt állna, vigyázva csendet és nyugalmat.
24. kép: A tó ismét nyugodt, csendes. A lilás alkonyban ott vannak a pecázó gyerekek. Szép a lebukó nap vöröslő hidjával. Meghitt a közeledő este mély kéksége, az árnyékok sötétsége.
25. kép: Átveszi az uralmat a csendes este. A szél épp-hogy megérinti a hajlékony nádszálakat. Az alvó csónokok megmoccannak a szelid hullámkon.

A nyolc kép időben lejátszódó természeti jelenség leírását adja. Tehát az időrend a lényeg. A képsort felbontva is használhatjuk, hiszen önmagukban is önálló részei az egésznek. A jelzők, hasonlatok, megszemélyesítések alkotására is inspirálhatjuk a tanulókat. Ebben a vonatkozásban kapcsolatot teremthetünk régi anyagrészekkel is. Pszichológiai szempontból nagyon lényeges a megfigyelés fejlesztése. Ezt a képek variálásával tudjuk elérni.

- 26-35-ig A negyedik egységet Madarász Emil idézete vezeti be. Ezek a képek már konkrét élményeket kelthetnek a tanulóknál. A magyar tenger nya-

ráról szólnak. A nyári táborok, vakációk emlékét idézik. Amíg az első három részben a leírás dominált, addig most az elbeszélés kerül központba. A tanulók egyéni élményeit kapcsoljuk a képekhez.

Az izgalmas vitorlásverseny, a strandolás örömei, a száguldó vizisi, kirándulások, a forgalmas, színes campingélet, uttörő őrök matrózkodása, a horgászás és a halászás izgalmi, a halászlé-főzés élményei, mind-mind a boldog vakációt jelenítik meg. A fogalmazástanításban igen sokféle lehetőséget nyújtanak a tanárnak ezek a képek. Az elbeszélés gyakorlása, a fantázia megmozgatása, vázlatkészítés lehetősége, a szókincs fejlesztése és olyan terminus technicusok megtanítása a sporttal kapcsolatosan, amelyek a gyerekek számára még ismeretlenek.

A 30. sz. képre, az akarattyai Rákóczi-fára, külön felhívjuk a figyelmet. Az Eötvös szemelvényben szereplő fát szeretnénk megismertetni az ország területén élő valamennyi általános iskolai tanulóval, a hagyomány ápolása itt is feladatunk.

A kb. 400 éves öreg szilfához kötötte - a hagyomány szerint - II. Rákóczi Ferenc egyszer a lovát, hogy gyönyörködjék innen a meredek part alatt kéklő Balatonban.

A 35. és 36. számú kép a Balaton-vidékre jellemző két fontos munkamozzanatot ábrázol. A képsor elején téli halászatot mutattunk be egy

teljes munkafolyamat során. Itt a kép idézi fel, hogy a Balaton nem csupán szórakozás, de sok embernek megélhetés, munka. Jókai és Eötvös egyaránt említi a halászatot, s a téli képekkel együtt a 35. számú kép segít megértetni azt a tanulókkal, hogy a halászat nehéz munka.

A 36. számú kép: párás őszi, délelőtti szüret a Badacsonyi szőlőkben. A balatoni munkák közül ez a másik jellegzetesség. Hívjuk fel a figyelmet, hogy a napsütés más fényű, a levelek sárgábbak, szüretelik a szőlőt, ládákbán szállításra vár. Ősz van.

37. kép: Brodszky Sándor: Kilátás a Balatonra c. festménye. Szinei baljóslatu időt varázsolnak a vászonra. Érezzük a levegő nyomottságát, a szél felleghajtó erejét, a feszültséget, a vihar előtti csendet. Látjuk egy-egy távoli vilám cikázását. Kisérteties a jobbról közelgő orkán. A pusztulást hozza magával. Az ég és a víz szinharmoníája tökéletesen kifejezi a természeti jelenség nagyszerűségét. Az egész kép nyugtalanság, mozgalmasság, változékony-ság. Tartalmazza mindazt, amit mi balatoni atmoszférának nevezünk. A képolvasásnál hagyjuk szabadon szárnyalni a tanulók fantáziáját.

Reméljük, a diafilm használata meggyőzi a kortársakat arról, hogy mennyire hasznos időbefektetés ennek a vizuális segédeszköznek az alkalmazása.

